
ПАРАМЕТРИЧНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО МОВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ “СПОРТ”

УДК 37.013

Рощіна С. М., Рощін І. Г.

Національний університет кораблебудування імені адмірала Макарова

У статті розглядаються питання моделювання процесу формування професійного мовлення студентів гуманітарного інституту. Наведено характеристики професійного мовлення педагога з різних точок зору, розглянуто вимоги до його мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: професійне мовлення студентів, характеристики мовлення, модель формування професійного мовлення майбутніх спеціалістів галузі фізична культура і спорт.

Актуальність. Студентам вищого навчального закладу, покликаним стати в майбутньому тренерами, діячами спортивного руху, визначними особистостями в українському спорті, представляти його на міжнародній арені чи в середній школі, потрібно вже з першого року навчання вміти ясно й точно висловлювати думки, правильно вимовляти слова, вживати нормативні наголоси, при потребі користуватися відповідними словниками, впроваджувати у вжиток українську спортивну термінологію.

Постановка проблеми. Однією з провідних умов ефективної підготовки студентів фізкультурного профілю до професійної діяльності є формування в них українського професійного мовлення. Метою цієї статті є розкриття змісту параметричної моделі формування професійного мовлення студентів спеціальності “Спорт” гуманітарного інституту, побудованої на підґрунті змістовного підходу.

Аналіз останніх досліджень. Значна кількість науковців і практиків упродовж багатьох десятиліть намагається з’ясувати особливості мовлення, аспекти та умови його формування і розвитку. Так, зміст понять “мова” і “мовлення” (зокрема професійне, ділове) вивчали такі дослідники, як Л.

Булаховський, В. Виноградов, В. Гумбольдт, О. Мельничук, О.Потебня, В. Русанівський, П. Фортунатов. Якості мовлення, що характеризують його не тільки з нормативного, але й комунікативного боку і забезпечують формування мовленнєвої компетенції особистості, розглядали Б.Головін, М.Жовтобрюх, М. Кожина, І. Олійник, М. Пентиліук та ін. Характеристика методів навчання професійного мовлення надана у доробках Н. Бабич, Г. Ващенко, Ф. Буслаєва, М. Ілляша, Ю. Мальованого, О. Потебні, М. Успенського, С. Чавдарова, В. Шляхової, Л. Щерби. Вивчення наукової літератури з окресленої проблеми показало, що останнім часом у методиці навчання української мови в гуманітарних інститутах зі студентами, що навчаються за спеціальністю “Спорт” спостерігається неабиякий інтерес до питання формування ділового мовлення майбутніх спеціалістів, про що свідчать спеціальні дослідження Б.Шияна, Г. Михайлинина, М. Мартинюк, Б. Якимовича.

Мовознавці та лінгводидакти мовлення трактують як “сукупність мовленнєвих дій, мета яких впливає із загальної мети спілкування (передача або обмін інформацією)” [2; 4; 7]. Аналіз численного масиву наукових доробок з означеної проблеми показує, що визначень поняття “професійне мовлення” існує декілька. Тому мирозглянемо його зміст і структуру з кількох позицій: по-перше, як складову професійної компетентності ; по-друге, як структуру одиницю професійної діяльності; по-третє, як спілкування – процес обміну думками у певній галузі знань, в якому б вигляді (усному чи писемному) він не здійснювався; по-четверте, як функціональну дійсність мови в усіх її матеріальних і ситуативних формах.

За сучасними поглядами, професійне мовлення студента – це складова його професійної компетентності, яка охоплює такі структурні компоненти: мовленнєві знання, знання змісту і характеристик професійно-оптимального висловлювання, мовленнєві вміння та навички, які пов’язані з перцептивно-рефлексивними, емпатійними, комунікативними здібностями та активним слуханням, функціонування яких відбувається на трьох рівнях: пізнавальному, поведінковому та емоційному [13].

У структурі знань, що складають основу професійного педагогічного мовлення студентів фізкультурних спеціальностей зазвичай виокремлюють такі групи: загальні, фахові (предметні), мовних норм і правил, психолого-педагогічні. До найважливіших умінь, що складають основу професійного мовлення педагога, відносять уміння:

- створювати письмові тексти різних стилів і типів, різних жанрів;
- вести діалог, дотримуючись вимог мовного етикету в різних життєвих ситуаціях (під час спортивних змагань, у ситуації безпосереднього спілкування на зборах, виробничих засіданнях, ділових зустрічах, у тренувальному процесі);
- створювати усні монологічні висловлення (виступати на семінарах та практичних заняттях, робити доповіді на студентських конференціях; ділитися досвідом в процесі тренерської практики, почутим, пережитим; висловити своє відношення до обговорюваного питання, давати певні роз'яснення інформації і т.д.);
- адекватно сприймати на слух діалог і монолог, що передбачає зосередження уваги на осмисленні висловлення (теми, фактів, доказів, головного і другорядного, логіки викладу), використання різних прийомів фіксації почутого (запис ключових слів, плану висловлення, статистичних даних) у залежності від комунікативного завдання (участь у дискусії, передача інформації іншому, використання їхній у своїй роботі);
- користуватися різними видами читання.

Навички професійного мовлення студентів формуються у процесі виконання мовленнєвих дій, спрямованих на виконання граматичних (морфолого-синтаксичних) завдань. Щоб стати навичкою, мовна дія має набути певних якостей, серед яких найважливішим є її гнучкість, автоматизованість, стійкість. Для визначення рівня професійного мовлення важливе значення має сформованість репродуктивної навички (лексичної, морфолого-синтаксичної, стилістичної) як однієї з передумов формування уміння висловлювати свої думки в усній та писемній формі.

Мовленнєва діяльність, як і будь-яка інша, складається з системи дій, а кожна дія має свій операціональний склад, тобто складається з операцій –

“способів здійснення дій” [14]. До найважливіших дій мовленнєвої діяльності, які ведуть до формування структури комунікативних навичок, відносять: роботу артикуляційного та фізіологічного апаратів, мислення, емоційновольової сфери, психіки та пам’яті. Якщо операціональний склад мовленнєвої дії може змінюватися залежно від умов спілкування, то структура мовленнєвої діяльності незмінна і складається з фаз орієнтації, планування, реалізації та контролю.

Професійне мовлення студента, як комунікативна діяльність має предмет, мету, засоби, продукт. З огляду на зміст професійно-посадових обов’язків спортсмена, погоджуючись з академіком І.Зимньою [8], предметом мовленнєвої діяльності вважаємо *думку*; її метою – *встановлення контакту (взаємодію) із слухачем*; продуктом – *мовленнєве висловлювання* (фраза, текст), а засобом – *мову*. Виходячи з функцій мови, визначаємо наступні обов’язкові компоненти мовленнєвої діяльності: адресант (той, хто говорить); адресат (той, для кого мова призначена); повідомлення, що адресант посилає адресату; контекст – зміст повідомлення; код – визначена знакова система, загальна для адресанта й адресата; контакт – фізичний канал і психологічний зв’язок між адресантом і адресатом, необхідні для того, щоб здійснювати комунікацію [7].

Мовлення студента пристосоване для розв’язання специфічних завдань, що виникають у спортивній діяльності, спілкуванні. На підставі аналізу теоретичних доробок [2; 16] та практики навчання у ВНЗ можна говорити про наступні професійні особливості мовленнєвої діяльності, а саме:

а) викладач спеціально організовує цю діяльність, керує нею залежно від умов педагогічного спілкування;

б) кінцевим результатом такої діяльності є досягнення гуманістично спрямованої мети, пов’язаної з вихованням студентської молоді;

в) добір мовних і мовленнєвих засобів здійснюється залежно від потреб, завдань взаємодії викладача із студентами; їх ефективність прогнозується;

г) мовленнєва діяльність педагога в реальній ситуації спілкування будується на відтворенні (рефлексії) стану, поведінки, реакції студентів, вона регулюється змістом зворотної інформації, яку отримує викладач;

д) мовлення викладача є предметом педагогічного аналізу та самоаналізу, рушійною силою самовдосконалення.

Вимоги до якостей професійного мовлення студента зумовлені насамперед функціями, які воно виконує в спортивній та навчальній діяльності. На нашу думку, головними серед них є:

а) комунікативна – встановлення і регуляція стосунків між викладачем і студентами, забезпечення гуманістичної спрямованості навчального процесу;

б) психологічна – створення умов для забезпечення психологічної свободи студентів, вияву індивідуальної своєрідності їх особистостей;

в) пізнавальна – забезпечення повноцінного сприймання навчальної інформації, формування у студентів особистісного, емоційно-ціннісного ставлення до знань;

г) організаційна – забезпечення раціональної організації навчально-практичної діяльності студентів.

Спілкування, як вид мовленнєвої діяльності – тонкий, багатоплановий процес встановлення і розвитку міжособистісних контактів, обумовлений спільним життям, діяльністю людей, їх відносинами, які складаються з найрізноманітніших приводів [8; 17]. Спілкування є складовою частиною професійної діяльності студентів незалежно від його спеціалізації. Будучи обов'язковим компонентом праці, спілкування є умовою, без якої неможливе пізнання людьми дійсності, формування в них емоційного відгуку на неї.

Мовлення студентів спеціальності “Спорт” в усній формі реалізується у таких різновидах – монологі (монологічне мовлення), діалозі (діалогічне мовлення) та полілозі (групове спілкування). Найпоширенішими формами мовлення при цьому є розповідь, лекція, коментар, пояснення (правил, законів, термінів тощо), розгорнуті оцінні судження під час суддівства (мотивація оцінки знань, поведінки, позаурочної діяльності). Діалогічне мовлення студента широко представлене в різного роду бесідах, що будуються у вигляді запитань і відповідей. Мовлення студента у письмовій формі здійснюється при роботі з різними документами, фаховій діяльності.

Не може професійне мовлення студентів гуманітарних спеціальностей педагогічних ВНЗ бути безбарвним, словесно порожнім. Бідність лексики, як і зайве багатослів'я, не прикрашає професійне мовлення. Повнота думки досягається не кількістю слів, а їх смисловою наповненістю, вагомістю. Кожний предмет професійного мовлення і кожен співрозмовник вимагають нетотожних мовних засобів для свого вираження. Тому професійне мовлення повинно бути гнучким, адаптивним, стилістично виправданим, доречним у просторову та часову вимірах.

Мовлення поділяється на відрізки – висловлювання, які мають певну протяжність і членуються на самостійні частини (окремі слова, словосполучення, речення). Висловлювання характеризується смисловою завершеністю, синтаксично-фонетичною цілісністю та інтонаційним оформленням. Якщо висловлювання на певну тему хаотичні і безсистемні, маємо справу із спонтанним мовленням; якщо висловлювання побудовані за правилами певної мовної системи і послідовно об'єднані змістом, то мовлення є зв'язним.

Зазначену вище параметризацію професійного мовлення студентів спеціальності “Спорт” можна представити у вигляді структурних схем по чотирьох представлених позиціях, які унаочнено на рисунках 1-4.

<i>Професійне мовлення як складова професійної компетентності</i>				
знання		вміння		навички
загальні	фахові	мовленнєві	комунікативні	професійно-комунікативної діяльності

Рис. 1. Схема компетентнісної моделі професійного мовлення

<i>Професійне мовлення як складова професійної діяльності</i>			
Мета	предмет	засіб	продукт
адресант	адресат	повідомлення: символьний код, канал, контекст	комунікація

Рис. 2. Схема діяльнісної моделі професійного мовлення

<i>Професійне мовлення як особистісна якість</i>		
артикуляційна система	фізіологічна система	психіка
- міміка - жести	- голос	- свідомість - мислення

Рис.3. Схема особистісної моделі професійного мовлення

Професійне мовлення – як процес спілкування					
за <u>формою</u> :	за <u>видом</u> :	за <u>емоційною забарвленістю</u> :	за <u>типом</u> :	за <u>стилем</u> :	за <u>якістю</u> :
- усне - письмове	- монологічне - діалогічне - полілогічне	- яскраве - виразне	- зв'язне - спонтанне	- офіційно-ділове - наукове - художнє - публіцистичне - розмовне	- правильне - точне - логічне - доречне - відповідне - переконливе

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес формування мовлення взагалі, на думку вчених-психологів, починається ще в ранньому дитинстві (бо саме тоді закладається основа інтелекту), розвивається в підлітковому віці та удосконалюється упродовж усього життя. Професійне мовлення починає формуватися у вищому навчальному закладі і продовжується під час виконання професійно-посадових обов'язків. Формування професійного мовлення ґрунтується на теорії мовленнєвої діяльності, відповідно до якої воно є тим вищим видом діяльності, що супроводжує будь-яку іншу діяльність.

Мовлення є інструментом професійної діяльності педагога, за допомогою якого він розв'язує різні педагогічні завдання: складну тему робить цікавою, а процес її вивчення – привабливим; створює щирю атмосферу спілкування, встановлює контакт із студентами та іншими суб'єктами навчально-виховного процесу, досягає взаєморозуміння з ними. Говорячи про професійне мовлення студента, необхідно враховувати не тільки його процесуальні (лекція, бесіда, доповідь тощо), але й непроцесуальні форми, в основі яких лежать прийняті у професійному колективі правила мовної поведінки, стійкі етикетні формули звернення, що відображають зовнішні прояви ставлення будь-якої людини до оточуючих людей, до різних соціальних цінностей.

З урахуванням цього головною метою навчання професійного мовлення є розвиток інтелекту, зокрема вербального; психічних (мислення, пам'ять, свідомість, уява) та особистісних якостей (здебільшого комунікативно-організаційних); артикуляційного апарату, тобто фізіологічних можливостей індивіда; мовленнєвих навичок. При цьому найголовнішою умовою професійного мовлення студентів педагогічних спеціальностей є взаємодія мовлення і мислення, оскільки людина повинна вміти правильно спланувати

своє мовлення – відшукати відповідні засоби для передачі задуманого змісту, вміти забезпечити зворотній зв'язок.

Література

1. Волкова С.С. Формування професійної компетентності майбутніх вчителів фізичної культури. [Електронний ресурс] / Волкова С.С. / Режим доступу: www.rusnauka.com/.../27099.doc.htm

2. Зязюн І.А. Філософія поступу і прогнозу освітньої системи / І. А. Зязюн // Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи: монографія. – К; Глухів: РВВ ГДПУ, 2005. – С 10–18.

3. Концепція педагогічної компетенції [Електронний ресурс] / Банашко Л.В., Севастьянова О.М., Кришук Б.С., Тафінцева С.І. // Режим доступу: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233>.

4. Кремень В.Г. Система освіти в Україні: Сучасні тенденції і перспективи // Професійна освіта: педагогіка і психологія / За ред. Т. Левовицького, І. Вілш, І. Зязюна, Н. Ничкало. – К.: Ченстохова, 2000. – С.11-31.

5. Маркова А.К. Психология профессионализма./ Маркова А.К. – М.: Наука, 1996. – С.48-54.

6. Мартинюк М., Якимович Б. Ділове українське мовлення: Навчально-методичний посібник для студентів навчальних закладів фізичного виховання і спорту. – Львів, 1998. – 65 с.

7. Михайлишин Г.Й. Формування професійних умінь майбутніх вчителів у системі виховної роботи виховних навчальних закладів фізичного виховання: дис. канд. пед. наук: 13.00.04 / Михайлишин Г.Й. – К., 2006. – 227с.

8. Шиян Б.М. Підготовка вчителя фізичної культури третього тисячоліття. / Шиян Б.М. // зб. наук. праць [“Концепція розвитку галузі фізичного виховання і спорту в Україні”] – Рівне: Принт Хауз, 2001. – Вип.2. - С. 371-374.

9. Прерреддипломна та магістерська педагогічна практика студентів факультетів фізичного виховання та спорту. / [Ячню Ю.Б., Воробйов О.О., Ячнюк І.О., Мединський С.В.]. – Навч.-метод. посіб. Чернівці: Рута, 2006. – 144с.

Roschina S. M., Roschin I. G. A параметрична model of forming of the professional broadcasting of students of speciality is “Sport”

The questions of modelling the processes of formation professional speech of students pedagogical universities. The characteristics of the professional teacher speech from different perspectives, addressed the requirements for his work.

Key words: *professional speech of students, characteristics of speech, professional speech model for the formation of future specialist in physical and sports culture*